

Александра Вранеш
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
aleksandra.vranes@gmail.com
aleksandra.vranes@fil.bg.ac.rs

https://doi.org/10.18485/ai_diskurs_pobede.2019.ch14
821.163.41.09-1 Максимовић Д.

ДИСКУРС ПОБЕДЕ У ПОЕЗИЈИ ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ¹

У богатом поетском опусу Десанке Максимовић, у неизрецивом мноштву наслова, малобројни су стихови којима доминира реч победа. А ипак та реч проистиче из њеног „гедишта на живот, на истину и на правду, на човечност и на храброст“, који је био „под великим утицајем морала епске народне песме“. С особинама благиости, безазлености, фаталистичке равнодушности, које у овој поезији налази Вук Крњевић, Десанка Максимовић стварала је нови „синтетички говор“ реторичког и поетског израза и посвећивала „своју лирику спасу човековом“.

Кључне речи: Десанка Максимовић, поезија, победа, лирика.

Десанка Максимовић, песникиња „контрадикција“, како је писао Антун Барац, које не подноси ум, но од којих се управо састоји чувствени живот, саткан од најтананијих нити, приступачан највртоглавијим скоковима, који се не даду објаснити речима, но који у исто

---

1 Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 178029 Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије, Књижевство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године.

доба сачињавају најбитније стране човека, непрекидно је певала о победи, у животу, природи, рату, а да речи победа и победници скоро да и није уводила у своје стихове. Њено осећање и доживљавање победе и пораза проистицало је из „гедишта на живот, на истину и на правду, на човечност и на храброст (које је) научила (...) од народа у (св)ом родном крају“, будући да је сама казивала да је васпитавана, као и њени земљаци, „под великим утицајем морала епске народне песме“ (Максимовић 1966). Будући да почиње да ствара у периоду између два рата, природно се намећу опозиције победе и пораза у сагледавању њеног стварања. У ондашњој књижевности Велимир Живојиновић Массука препознавао је јасно „индивидуалне ноте, лични тон, особена тражења и настојања, личан психички акорд, личну обојеност свог лирског израза“. Налазио је да све то одликује и Десанкину поезију, уз „формалн(у) самосталност и богат(у) разноликост њенога стиха, особеност мотива и њиховог третирања, јасност без педантерије и обогаћење израза без насилности тражења (Живојиновић 1928: 91-92).

Године 1930. Мисао је објавила Десанкину збирку *Зелени виџез*. Велимир Живојиновић је наглашавао: „Њен стих, све покретљивији, наоко све неправилнији, држан некако између слободног и везаног стиха, тако је гибак и музикалан и ритмичан, да се он баш том лабилношћу ванредно прилагођава нежности и мекоти њенога слога“, нађеног „само пажљивим случајем унутарње музике и унутарњих ритмова свога бића“. Књига „чистих уметничких квалитета, лишен(а) сваког литерарисања“ (Живојиновић 1930: 8) одише искреношћу, истинољубивошћу, присношћу и топлом осетљивошћу „лирск(ог) темперамент(а)“ (Пандуровић 1930: 95). „Заобљавајући“ своју књижевну физиономију овом збир-

ком, Д. М. је, по речима Ели Финција, „индивидуалније обележена, са еминентно својим изражајним могућностима које не долазе у свакој песми до експресивне висине“, али носе музичку и ритмичку сугестивност (Финци 1930: 561-562). Идејно, емоционално и психолошки сензуална поезија, „беспрекорних стихова“, „дражесне лакоће“ и сопствене реторике (Богдановић 1930: 67-68), славила је победу природе, љубави, младости, а да реч победа ниједном није поменула, уткала ју је у подразумевани идеал „зеленог витеза“ из истоимене збирке и касније „живот витешки“ Србије која се буди (591).

„Нагнута над својим срцем“, како се исповедила сама Десанка Феликсу Пашићу, „рођена усред природе“, с љубављу према људима, своја најинтимнија осећања, све што би видела, осетила и доживела, преносила је кроз стихове. То „осећање топлоте и дирнутости“ (Велимир Живојиновић) задржано је у њеној дескриптивној, љубавној, родољубивој, мисаоној поезији.

Након рата, године 1945. Десанка је објавила *Ослобођење Цветије Андрић*², уверљиву психолошку стиховану истину о гордом гласању надничарке слободне од друштвених стега, сажетих у стиху: „Ђути, ко тебе пита“. „Та поема је живот. Саздала се од првих сазнања о животу и мисли о људима. А речи су саме извирале. У тој поеми је моја љубав за завичај, за некадашње суседе, за домовину; моја радост од стварања новог друштва

---

2 На прослави Десанкиног рођендана 14. маја 1968. у Бранковини, у „Јасн(ој) Пољани – али на југословенски начин“ (Борба, 17.05.1988, стр. 8), када су о песништву говорили Асим Пецо, Слободан Ж. Марковић, Иво Тартаља, времешна Цвета Андрић из Десанкине песме поклонила је песникињи преслицу, о чему пише Мило Глигоријевић у Борби 23. маја 1968. године (33, 140, стр.9).

за које сам била убеђена да ће бити праведније за које сам волела и због чијих патњи сам страдала. То је била радост због свих жена што ће се ослободити својих 'Богољуба', свега што поробљава жену – човека" (Перић: 12-13). Актуелност и животност проблема, хуманост визија о очекиваној будућности, свој родољубиви поетски распон пружа од доживљаја праље у *Ослобођењу Цвeтe Андрић*, преко искреног одушевљења социјалистичком данашњицом у *Ошaцбини у њрвомајској њоворци* (1949), до строгости, страсти и слободе типизираног, али не патетичног, борца, студента и научника у поеми *Ошaцдино, њу сам* (1951). „Поема је нека врста романа у стиховима о стварној личности младе жене³, о њеном храбром држању пред полицијом, о мучењу и свирепој смрти на крају. Касније највише објављивана, потресна Десанкина песма *Крвава бајка*, ламент над крагујевачким ђацима стрељаним 1941, појавила се први пут у *Књижевности* 1946. године. И у њој, као и у другим родољубивим песмама потврдила је „смис(ао) да у сваком трену види дужину његовог историјског трајања“ (Исаковић 1993, према Савић 1998: 798). Препознатљива „у времену, простору, историји књижевности, и међу читаоцима свих узраста и полова, (...) као да ју је сам народ написао“ (Блечић 1982: 98), *Крвава бајка* је, по дубини емоција, снази доживљаја, по људској патњи, поређена са *Јамом* Ивана Горана Ковачића. „(3)ахватала је из горких животних искустава и часо-

3 Млада жена о којој је Десанка написала поему била је Душица Стефановић. Могуће да је Иво Андрић подстакао песникињу на писање речима „да је жена песник прва позвана да напише нешто о нашим јунакињама и страдалницама из НОБ-а“ (Блечић: 99). Душица Стефановић (рођена 4. априла 1913, стрељана у логору на Бањици 1941.) била је револуционарка, доктор зоологије, перспективан млад научни радник, који се бавио изучавањем рибљих врста Охридског језера.

ва историје, успостављајући нове везе с душом народа.“ (Скоти 1985: 8) „(У)верљиви драматични запис о стрељању крагујевачких ђака који прераста у величање хероизма најмлађе ратне генерације“ (Вуковић 1988: 321) успевао је да и у преводу на бројне друге језике, од руског и италијанског до пенџаби језика, пренесе читаоцу болну крваву истину и универзалну поруку, због чега и препоручен за објављивање у УНЕСКО-вој „светској антологији о страхотама рата“⁴. (Аноним 1967: 11) „Није ли (...) у тим редовима дечака који су се, за трен, узнели до вечног боравишта: и сјајна свита браће Југовића, покошених на Косову; и млади, дивни Гаврило Принцип са друговима; и онај славни ђачки батаљон из Првог светског рата; и они, гарави од барута, младићи на београдским улицама 1941–1944, у борби против нациста. И сви они, на крају, млади људи, који су било где, било када, са именом своје земље у души, били оно Његошево младо жито које навија класове за жетву пређе рока.“ (Егерић 1993: 1) И сви ти млади и стари, чије је данас царство небеско, морални су победници над једним тешким временом, над болесном идеологијом, над освајачима који су „у обичном животу (...)/ учтива, углађена бића“, а којима је „заједничко,/ стоглаво лице/ пуно крви и ужаса“. Они су данас „срца чиста“, „боје се на сенку правде да стану“, и њихово „лице/ благом светлошћу блиста“. И када пева о сени погинулог ратника, песникиња га из тмине „зенице мртвачки стаклене“ извлачи само синтагмом „мили заручнице“. Победник је и планина Медведник, гарант да ћемо из мртвачког расула живети опет у слободи. Заверенички се песник зариче, заједно са својим

---

4 Уз *Крваву дајку* објављена су у УНЕСКО-вој антологији и сведочења очевидаца масовних стрељања у Крагујевцу и Краљеву 1941, четрнаестогодишњег дечака и ученице Учитељске школе.

сународницима да „све што тлу Србије / живи и роди / намењује се слободи“ (592). Поносан и пожртвован народ, пространа душа, слободна земља, синоними су за победу: „Учинили сте јунаштвом да душман клекне. / Срби, помозимо да се сада рекне / да у свету још има људи / људскога кова“ (601).

Поменуте, и друге, песме, које су настајале у периоду од 1936. до 1946. године, укључене су у збирку *Песник и завичај* (1946), која је садржала три циклуса: *Песник и завичај* (45 песама)⁵, *Пућник ѿреће класе* (28 песама), *Песме о ројсћиву и слободи* (47 песама). Известан број песама ове збирке песникиња је укључила и у поетски избор *Мирис земље* (1955). „Одјек збирке у књижевној јавности био је изузетан, и међу књижевним критичарима и међу читаоцима. То је разлог што је ова књига у издавачком смислу живјела пуних дванаест година, у ком периоду је доживјела још три, односно четири издања, и у том погледу једино ју је касније надмашила збирка *Тражим ѿмиловање*.“ (Тутњевић 2012: 331)⁶

5 Број песама по циклусима и новим издањима збирке *Песник и завичај* варирао је од 113 до 123. „Завичај ми је много дао“, објашњавала је Десанка у својим казивањима Милошу Јевтићу, „прво, ту је заматак мога и духовног и телесног здравља, а, наравно, и заматак неких завичајних заблуда и претераности. (...) Завичај је у мени, већ за прве младости, изградио човека, дао ми неко гледиште на морал, на свет; везао ме за велике, основне вредности наше прошлости, учинио ме широкогрудом, топло отвореном према свим крајевима наше земље; али ме учинио и поноситом и жељном да и други мом завичају поклоне исту љубав и поверење. (...) Мислим да сам добро приметила да народ, и поред све вере и одржавања верских обичаја, зна истину. Вера му је као спас од сагледавања судбине свих живих бића.“ (Јевтић 1991: 24)

6 На свечаној седници Матице српске, поводом њене 133. годишњице, одржаној 27. I 1959, Десанки је за књигу *Мирис земље* уручена престижна, тада највећа, Змајева награда за књижевност за 1958. годину. У жирију за Змајеву награду били

У периодично прављеним изборима Десанкине поезије, попут *Мириса земље* 1955, може да се прати „кривуља развоја“ (Гавриловић 1956: 5) њеног стваралаштва, на којој су стална места „добростив(а) љубав за човека“, „артистички беспрекорно направљен“ стих и аутентичност хуманих осећања (Бандић 1956: 9). „Ма колико туга завијала срцем, ма колика разњеженост преливала стихове, ма каква мрачна мисао захватила душу, ма колика неизрецива бол сатирала живце, макар какав јад запонорио осјећањима и завитлао њима у вртлоге – ова поезија на крају има један потајни, магични животни центар који је потискује ван, на свијетло, на дан, да искаже истину, да донесе љубав, да саопшти једно живо људско осјећање које гони на уздрхталост“ (Бањевић 1956: 120), које је, заправо снажна афирмација патриотизма и морала српског рода.

Збирка *Говори њихо* (1961), надахнута снажним родољубљем и узбудљивом човечношћу, изнедрила је стих „Србија је велика тајна“, који је, у поговору је записао Тоде Чолак, „читавој поезији ове песникиње ратног периода дао основни смисао, основну боју и тон“.

Када се 1964. појављује у издању Матице српске, збирка *Тражим њомиловање*⁷ је за читалачку публику

су: Александар Вучо, Маријан Матковић, Живан Милисавац, Борислав Михајловић и Милош Хаџић.

- 7 Јавности је чак био непознат податак да је рукопис неколико година у Просвети чекао на објављивање и да је Матица српска, која „уопште није учествовала у ’крсташком рату’ између реалиста и модерниста (...) сасвим постранце и ненаметљиво, знала (...) да одабере за штампање праве вредности српског песништва онда када је то било најпотребније“ (Штефан 1997: 184). Ступајући у лирски дијалог са Душановим закоником, песникиња је тражила помиловање „за људе којима је доведена у питање егзистенција и за људе без егзистенције“ (Петров 1965: 4). Била је песникиња и сама свесна да је „и мотив нов, и нов је начин композиције, и речи су прилагођене мотивима

„прави, не само песнички погодак, него и књижарски бестселер“, што потврђује и осам издања објављених за Десанкина живота (Штефан 1997: 184). Шездесет етички и социјално ангажованих песама, с јасном поруком „панхуманизма и свеопштег праштања“, писане су „као једна врста крваве бајке, с горком иронијом према ’милосрђу’, које јаки и богати показују према слабим и сиромашним (...) једна поема о слабостима људским, које се могу наћи у свим временима и свим поднебљима“ (Јеремић 1965: 13). Таква „слабост људска“, оличена у поступку Оскара Давича⁸, била је стегла и Десанкину књигу, али је ипак „победила поезија, а не људска пакост и завист“. (Штефан 1997: 184) С особинама благиности, безазлености, фаталистичке равнодушности, које у овој поезији налази Вук Крњевић, Десанка Максимовић ствара нови „синтетички говор“ реторичког и поетског израза (Крњевић 1965: 9), посвећује „своју лирику спасу човековом“ (Глигорић 1965: 8). За Викто-

---

далеко више него у којој (...) ранијој књизи. Догодило се оно најпожељније: облик и садржај су сливени, једно друго истичу и допуњују“ (Максимовић према Блечић 1965: 107). Коначан облик збирке обухвата 67 песама. С највишим поштовањем песничких домета збирке *Тражим љомиловање* Борислав Михајловић Михиз почео је свој есеј о „најмузикалниј(ој) српск(ој) песникињ(и)“: „Волео бих да нађем неке праве речи да њима покажем ову књигу: речи златне и тешке, смерне и витешке, речи ’од доследности неке тајне и верности неке унутарње’, речи од старог сребра и од нове нежности, речи царске и речи себарске. (...) Знам да нећу успети да нађем те речи. Оне су побране, ко јабуке бранице, руком љубави, умивене у вину тајне, уткане у бело повесмо прошлости, избрушене на тоцилу срца и дара, поређане новим и непоновљивим везама ритма и риме, стале једно с другом у невелики циклус и повеле овај чудни дијалог закона и милости“ (Михајловић 1965: 17).

- 8 Оскар Давичо је, на основу Десанкине отворености према Истоку и дружења са Радованом Зоговићем, пронео вест да овом књигом песникиња тражи помиловање за Ђиласа.

ра Соснору ова збирка „као да је онај земаљски степеник са кога се проглашава начело милосрђа према свему живом. То је – национална књига“ (Соснора 1988: 2), у којој су „централни мотиви њене поезије: Правда, Истина, Искреност, Љубав, Милосрђе, Радиност, Доброт(а), Лепот(а)“ (Стојнић, према Савић 1998: 617). Драгоцен је и податак да је 29. јануара 1993. године Десанка свој ауторски хонорар од издавача Слово из Бањалуке даривала у хуманитарне сврхе Фонду ратне сирочади у Републици Српској.

Лейшойис Перунових йойшомака (1976), чија су историјска окосница сукоб с непријатељем (најезда Бугара на српски живаљ) и братство два словенска народа (оличених у српском жупану Захарију и хрватском краљу Томиславу), чија су животна есенција трпељивост, издржљивост, борбеност безименог живља, који је код Десанке видљив кроз индивидуалне судбине, код кога трагичност збивања на ветрометини узрокује умерени оптимизам, јесте целовита песничка књига. „Има нека чудна веза између ове књиге и једног од најзначајнијих српских романа *Времена смрти* Добрице Ћосића.“ (Протић 1977: 74)

Из истог националног поноса, у трагању за својим сународницима – страдалницима у нацистичким логорима на туђем, северном тлу, настају *Песме из Норвешке*. У широком луку од присне и химничне уводне *Здравице Норвешкој*, преко метафизички напрегнутих *Мајле*, *Сунчеве сараднице*, *Гријовој проба*, *Кашедрале у Трондхајму*, и страдалничких *Жеђи*, *Глади*, *Смрти на ључини*, до слободарске *Српске куће*, Десанка Максимовић „у име живота брани вредности и природно право на егзистенцију и слободу“ (Недељковић 1977).

А где Десанка несметано уткива реч победа? У песме за децу (*Побеђивање сираха*, *Побеђени вешар ухо-*

да). Тамо где противник није живо биће, већ природна или ирационална сила.

„Поезија је победа над песником“, писао је Бранко Миљковић. Ту се и дискурс победе у Десанкиној поезији завршава.

Извори и литература

- Бандић, Милош. „Мала панорама савременог романа“. *Књижевност*, књ. 20, св. 1-2 (1955), стр. 131-145.
- Бањевић, Мирко. „Десанка Максимовић: Мирис земље“. *Летопис Машице српске*, књ. 378, св. 1-2 (1956), стр. 120-123.
- Блечић, Милорад. Р. „Познанство с Дучићем, Ракићем и Црњанским“. *Књижевне новине*. Бр. 859 (1.3.1993), стр. 5
- Блечић, Милорад. Р. Живот Десанке Максимовић праћен песмом. Београд : Књижевна заједница Звездара : Клуб НТ, 1998.
- Вуковић, Владета. „Поводом 90 година од рођења Десанке Максимовић“. *Руковей*. Бр. 3 (1988), стр. 320-324.
- Гавриловић, Зоран. „Песник младости и љубави“. *Борба*, бр. 26 (31.01.1956), стр. 5.
- Глигорић, Велибор. „Поезија Десанке Максимовић“. *НИН*, бр. 737 (21.02.1965), стр. 8.
- Егерић, Мирослав. „Десанка Максимовић, синоним за поезију“. *Бајдала*. Бр. 402-403 (мај-јул 1993), стр. 1-2.
- Живојиновић, Велимир. Поезија Десанке Максимовић – поводом књиге Зелени витез. Политика, XXVII, br. 7884 (15. IV 1930), str. 8.
- Јеремић, Драган М. „Несмирено срце песникиње“. *Борба*, бр. 39 (31.01.1965), стр. 13.
- Крњевић, Вук. „Маргиналије и поезија“. Одјек, бр.4 (15.02.1965), стр. 9
- Максимовић, Десанка. „За мене је уметност лепота и радост живота“. *Фронти*. 5.6.1966.

